

УДК 371.13

Л.М. КОРОЛЬОВА,

*аспірант кафедри освіти та управління навчальним закладом
Класичного приватного університету (м. Запоріжжя)*

ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ВПЛИВУ НА ЕФЕКТИВНУ ПІДГОТОВКУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО РОЗВИТКУ КРЕАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті розглянуто методологічні та дидактичні можливості педагогічної практики під час професійної підготовки майбутніх фахівців початкової освіти до розвитку креативних здібностей у молодших школярів. Визначено інтерактивні техніки і творчі види діяльності, які впливають на здатність студентів застосовувати набуті знання під час підготовки до викладацької діяльності та розвитку креативних здібностей у молодших школярів у навчально-виховному процесі.

Ключові слова: професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів, педагогічна практика, креативні здібності, молодші школярі.

Постановка проблеми. В умовах становлення сучасної Нової української школи шлях до демократичного суспільства зумовлений не стільки економічним розвитком і політичними пріоритетами держави, скільки потребою у суттєвому реформуванні всіх складових освітньої системи.

Це стосується передусім вищої педагогічної освіти, оскільки саме вона покликана забезпечити суспільство умотивованими, компетентними, діючими, конкурентоспроможними вчителями, здатними до реалізації державної політики, спрямованої на розкриття принципу дитиноцентризму в освіті, на виховання інтелектуального, духовного потенціалу нації, розвитку вітчизняної науки, технологій і культури на рівні світових досягнень.

Аналіз останніх досліджень. На роль та значення педагогічної практики у формуванні професійної підготовки вчителя початкових класів зверталась увага в дослідженнях Т. Білоусової, О. Гармаш, І. Зязюна, І. Ісаєва, Н. Кузьміної, Т. Полякової, В. Сластьоніна, А. Щербакова.

Аналіз наукової літератури з теми дослідження свідчить, що науковці приділяють належну увагу проблемі професійної підготовки фахівців, зокрема методологічній основі підготовки фахівців у системі неперервної професійної освіти та практичній підготовці студентів вищих педагогічних навчальних закладів (О. Абдулліна, Ф. Гоноболін, Н. Казакова, В. Кремень, Н. Ничкало, Л. Спірін тощо).

Грунтовний аналіз першоджерел та особистий педагогічний досвід підтвердив наші припущення, що найбільші педагогічні можливості для розвитку професійних компетентностей у майбутніх учителів початкових класів, спрямованих на розвиток креативних здібностей у молодших школярів, складаються в процесі проходження студентами педагогічної практики, де створюються умови, максимально наближені до професійної педагогічної діяльності.

Узагальнюючи сучасні програми професійної педагогічної практики майбутніх учителів початкових класів вищих навчальних закладів освіти, дійшли висновку, що підготовка до викладацької діяльності розглядається в основному як засіб закріплення та поглиблен-

ня теоретичних знань студентів, у той час як цілі педагогічної практики, а саме оволодіння практичними вміннями та навичками розвивати креативні здібності у молодших школярів – залишаються поза увагою. Дуже часто все зводиться до предметних результатів практики, до того, що повинен виконати студент, та не точно відображає сучасний рівень вимог до вчителя початкових класів. У програмах практики не передбачається спрямованість студентів на розвиток креативних здібностей в учнів початкових класів.

Цікаві думки стосовно організації педагогічної практики висловлювала Ю. Галагузова, яка акцентувала увагу на тому, що «...сама педагогічна діяльність студентів у період практики допомагає розвитку індивідуальних творчих здібностей майбутніх педагогів, формуванню індивідуального стилю діяльності, сприяє виробленню у студентів гуманістичної педагогічної позиції, прийняттю особистості дитини як вищої цінності...» [2, с. 26].

Привертає нашу увагу широке використання у сучасній педагогічній практиці методів професійної підготовки майбутніх педагогів у процесі теоретичного навчання, саме як мікрОВикладання, мініконкурси, «метод протоколів», коопероване навчання, методи критичної педагогіки та педагогічної антропології, рефлексивне викладання, презентації педагогічних проєктів. Тобто практична підготовка майбутніх педагогів поєднує чуттєве сприйняття навчальної інформації та раціональний, інтенсивний мовленнєвий та емоційний розвиток, потребу створення ситуації успіху в процесі навчання і виховання та як результат – формування та розвитку готовності до реалізації функцій професійної діяльності: навчальної, розвивальної, виховної, організаторської, комунікативної, дослідницької, конструктивної та ін., набуття необхідних для ефективної науково-педагогічної діяльності вмінь – гностичних, проєктувальних, конструктивних, комунікативних, організаторських тощо.

Зазначимо, що саме в період занурення у квазіпрофесійну діяльність майбутні вчителі набувають першого досвіду, що надасть їм можливість самостійно вирішувати професійні ситуації та завдання.

Формулювання мети. Мета статті полягає у розкритті сутності педагогічної практики – як потужного інструмента набуття професійних компетенцій майбутніми учителями початкових класів до розвитку креативних здібностей у молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи організацію педагогічної практики, дійшли висновку, що головною метою педагогічної практики є розширення, закріплення і поглиблення теоретичних знань, здобутих студентами в процесі навчання, набуття необхідних умінь і навичок практичної роботи зі спеціальності, яка вивчається. Вважаємо, що викладачеві необхідно націлюватися не тільки на виконання програми практики, але, перш за все, ретельно і уважно, цілеспрямовано і послідовно розкривати в майбутньому бакалаврі сильні особистісні та професійні сторони, тим самим допомагаючи доповнювати слабкі, сприймати кожного студента як особистість. Тобто мова йде про організацію такої педагогічної практики, яка першочергово передбачає переформування змісту, реорганізацію методів і форм її проведення та вимагає від студента індивідуальної відповідальності за власну педагогічну діяльність

З цієї метою нами запропоновано методичне забезпечення стадій організації педагогічної практики майбутніх педагогів з урахуванням їхнього досвіду, накопиченого під час пропедевтичної роботи на аудиторних заняттях.

Торкаючись питання наукових досліджень стосовно організації педагогічної практики (І. Бойчев, Н. Кічук, М. Князян, С. Литвиненко, В. Нестеренко), ми визначаємо такі етапи професійної підготовки студентів до розвитку креативних здібностей у молодших школярів:

– на першому етапі передбачається поглиблене опанування студентами документів нормативного і навчально-методичного забезпечення підготовки фахівців, у процесі якої викладач пояснював би студентам правила оформлення звітної документації, процедури виконання тих завдань, що пропонуються;

– на другому етапі майбутні фахівці здійснюють виконання заходів з науково-педагогічної діяльності, що відповідають фаховому напрямку, у т.ч. проводять навчальні заняття, розробляють заходи, які передбачають висунення цікавих ідей щодо спрямованості педагогічної діяльності на формування креативних здібностей у молодших школярів, створюють власні проєкти, впроваджують їх з метою активізації креативних здібностей учнів;

– на третьому етапі студенти узагальнюють матеріали педагогічної практики, складають і захищають звіт про педагогічну практику. Проводиться рефлексія, яка спрямована на самоаналіз і самооцінку майбутніми педагогами результатів педагогічного впливу на школярів.

На стадії ознайомлення викладач аналізує зі студентами завдання особистісного-професійного розвитку, які вони мають вирішити, критерії оцінювання майбутніх фахівців. Початком реалізації етапу ознайомлення може бути проведення конференції з педагогічної практики у формі тренінгу «Крокуємо до майстерності», мета якої – дати студентам установку на творчість, на гуманістичний стиль спілкування та розкриття своїх потенційних можливостей. Дійовим, на нашу думку, є використання прийомів, які сприяють формуванню креативних здібностей як у фахівців, так і в молодших школярів – це вправи «Криголами» та «Очікування» [4]. Перед застосуванням цих вправ викладач надає роз'яснення: «Успішність будь-якого навчального заняття, подальше психоемоційне самопочуття кожного з учасників навчального процесу, як і успішність педагогічної діяльності, залежить від того, як нас зустрінуть (з усмішкою чи грубо), від атмосфери в аудиторії. Тому організатор навчання має докласти максимум зусиль, щоб створити теплу, приязну атмосферу. З цією метою використовують прийом «Криголами». Є різні способи «ламання криги». Я ж Вам пропоную вправу «Самопрезентація». Вам необхідно назвати своє ім'я й дати дві асоціації з явищами природи – погодою, порою року, часом доби тощо. Щоб досягти гармонії в цій композиції, нам необхідно співпрацювати, допомагати одне одному, поважати думку кожного...». Під час проведення вправи «Очікування» майбутнім фахівцям викладач роздає невеликі аркуші липкого паперу круглої форми («золоті піщинки»), на яких необхідно написати, чого саме вони чекають від тренінгу. Далі кожен по черзі презентує свої записи та прикріплює на плакаті із зображенням піщаного годинника (у верхній частині годинника).

На нашу думку, настановча конференція, що проводиться в подібній формі, стимулює студентів до підвищення власного рівня професійно-педагогічної культури, даючи джерело креативного натхнення, розвиваючи прагнення до самовдосконалення та самореалізації, і одночасно формує приклади нестандартних прийомів з розвитку креативних здібностей у молодших школярів у навчально-виховній діяльності.

Окрім цього, студенти здійснюють аналіз освітньо-кваліфікаційної характеристики, вимог, що ставляться до майбутніх бакалаврів, і окреслюють очікуваний результат власного професійного саморозвитку, який мав бути досягнутий. Обговорюючи разом із керівником педагогічної практики критерії оцінювання результатів, майбутні фахівці встановлюють прогноз на набуття педагогічних компетенцій.

Виправдала себе також така форма організації основного етапу реалізації педагогічної практики, як метод проектів. З позиції евристичного навчання основна цінність методу проектів у тому, що він орієнтує студентів на створення особистісного креативного освітнього продукту, а не просто вивчення певної теми. Підготовка проекту в процесі професійної практики забезпечує просування студентів від теорії до практики, гармонійно поєднуючи академічні знання з креативними, дотримуючись відповідного їх балансу.

Прогресивному розвитку креативних здібностей у молодших школярів слугує розробка індивідуальних і колективних портфоліо. Ця робота значно активізує формування всіх компонентів готовності студентів до розвитку креативних здібностей у молодших школярів, оскільки майбутні фахівці мають запропонувати власні ідеї щодо тематики й структури портфоліо, здійснити прогноз тих труднощів, які можуть виникнути у дітей, розподілити обов'язки між школярами щодо виконання певного завдання (яке може відображати розділ портфоліо «Мої оригінальні винаходи»), сформувати робочі групи й скласти інструкції, що регулюють діяльність кожної з них. Окрім цього, студенти здійснювали поточний і підсумковий контроль якості розвитку у школярів креативних здібностей.

Задля забезпечення цілісності проходження професійної практики майбутніми фахівцями до розвитку креативних здібностей у молодших школярів у навчально-виховній діяльності студентам пропонується розробити заходи, які сприяють системному формуванню зазначених здібностей в учнів. Так, студентам пропонується виконати завдання «Засоби розвитку креативних здібностей у молодших школярів у контексті сучасного уроку». Студенти можуть об'єднатися в творчі групи задля розробки відповідних проектів. Викладачем пропонується така інструкція для виконання цього завдання:

– наведіть аспекти, що мають вплив на розвиток креативних здібностей у молодшого школяра під час навчального процесу;

– виокреміть методичні прийоми та вправи, які можуть бути використані у навчальному процесі для розвитку креативних здібностей у молодших школярів;

– розробіть проект системи креативних вправ з розвитку креативних здібностей у молодших школярів під час навчально-виховного процесу;

– здійсніть оцінку вашого впливу на особистість дитини й тієї динаміки розвитку креативного компонента, який мав місце під час та після проведення навчального заходу.

Зазначимо, що установчим завданням, яке налаштує майбутніх фахівців на креативну діяльність і дасть цілісне уявлення про навчальний процес, може бути техніка «мозковий штурм», з використанням прийому «асоціація» [4]. Викладач націлює студентів на виконання завдання таким чином, що основною організаційною формою навчання в сучасній школі є урок. Якість та ефективність уроку залежить не стільки від того, що знає вчитель, але й від того, як він реалізує свої знання. Постійне вдосконалення своєї роботи, своїх уроків дає можливість стати вчителем-новатором. На плакаті, поданому викладачем, вертикально записано слово «урок». Студентам пропонується, вільно висловлюючись, запропонувати слова, які асоціюються з уроком і починаються з літери «у», «р», «о», «к», і записати на плакаті навпроти кожної літери. Наприклад: «У – уважність, упевненість», «Р – робота, результативність, радість», «О – об'єктивність, оцінка», «К – креативність, клас».

Активізація креативних здібностей, вміння, за висловленими враженнями майбутніх педагогів, допомогли їм самим розширити й поглибити професійні знання, збагатити свої вміння регенерувати ідеї; реалізувати особистий креативний потенціал, самоствердитися.

Як засвідчили результати експериментальної роботи, позитивним впливом на формування окресленої готовності студентів відзначається й таке завдання, як розробка практичних рекомендацій та порад батькам «Як виховати у родині майбутнього винахідника», в які студенти включають теоретичний матеріал щодо сутності й структури креативних здібностей особистості, приклади прийомів розвитку креативних здібностей у молодших школярів, поради щодо створення креативного середовища у родині. Наприклад, батькам надається порада: «Перевіряючи хід виконання домашнього завдання, спрямовуйте дитину на те, щоб вона доводила правильність виконання завдання, наводила власні приклади. Частіше питайте: «Чому?», «Доведи», «Чи можна по-іншому?».

На стадії рефлексії студенти здійснюють аналіз власних досягнень у сфері розвитку креативних здібностей у молодших школярів, виокремлюють заходи, які мали найбільший вплив на дітей, пояснюють причини своїх недоліків, окреслюють напрями саморозвитку з метою підвищення ефективності розробки й впровадження інтерактивних прийомів. Дійовим прикладом аналізу власних досягнень майбутніми фахівцями є використання прийому «Сенкан». Сенкан (п'ятиряддя) допомагає студентам підсумувати інформацію, визначити головні ідеї, думки. Французькою це слово звучить як «*cinquains*», англійською – «*cinquain*», російською – «синквейн». В українських фахових часописах можна зустріти також такі варіанти написання: «синкан», «синкант». Сенкан – це білий вірш, в якому інформація синтезована в короткому вислові з п'яти рядків (фр. «*Cinq*» – п'ять) [4, с. 47]. Пропонуємо майбутнім учителям початкових класів алгоритм складання та схематичного написання сенкану:

- 1) один іменник – назва поняття – тема;
- 2) два прикметники – описання поняття;
- 3) три дієслова – визначення дії;
- 4) фраза з чотирьох слів, яка виражає ставлення до теми;
- 5) одне слово (синонім до теми), в якому відображено зміст чи сформульовано висновок, або перефразування змісту. Наприклад:

Практика

Дійова, необхідна

Вирощує, плакає, надає

Стати вчителем Нової школи

Майстерність

На прикінцевому етапі професійної практики студенти оцінюють володіння знаннями щодо закономірностей, принципів і методів навчання особистості дитини з урахуванням специфіки спеціальних технологій формування креативних здібностей, аналізують рівень сформованості своїх дій щодо навчання молодших школярів з метою розвитку креативних здібностей, досліджують якість педагогічної взаємодії, яка склалася між членами педагогічної колективу, власний внесок у розвиток певних традицій дитячого колективу. Майбутні фахівці готують доповіді «Рефлексивний аналіз компонентів професіоналізму вчителя початкових класів у процесі розвитку креативної особистості школяра» (це завдання передбачає висвітлення компонентного складу професіоналізму вчителя та здійснення самооцінки рівня його сформованості у студентів-практикантів) й есе, яке має на меті узагальнення власного досвіду й оцінку ефективності педагогічного впливу на розвиток у школярів креативних здібностей: «Використання інтерактивних технологій, спрямованих на розвиток креативних здібностей у молодших школярів: аналіз досвіду», «Креативність вчителя й учня – запорука успішного навчання школяра», «Засоби розвитку креативності школярів», «Динаміка професійного самозростання під час проходження педагогічної практики».

Висновки. Отже, запропоновані препаративний та реалізаційний шаблї сприяють поступовій підготовці студентів до проектування засобів організації процесу розвитку креативних здібностей у молодших школярів у період педагогічної практики, створенню внутрішніх індивідуально значущих джерел спонукання до цієї діяльності, досягненню інтеграції методологічних, професійно-теоретичних і професійно-прикладних знань, формуванню діагностувальних, конструктивних, рефлексивних умінь. Такий підхід дозволяє виховувати у майбутніх фахівців моральні цінності, культуру педагогічної праці, самодисципліну, відповідальність за результати свого впливу на розвиток особистості дитини.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В.П. Вчитель XXI століття: нова стратегія національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова / В.П. Андрущенко // Вища освіта. – 2016. – № 4. – С. 5–14.
2. Галагузова Ю.Н. Социальная педагогика: практика глазами преподавателей и студентов / Ю.Н. Галагузова, Г.В. Сорвачева, Г.Н. Штинова. – Москва, 2001. – 224 с.
3. Кремень В. Освіта в контексті цивілізаційних змін / В. Кремень // Шлях освіти. – 2010. – № 4 (58). – С. 2–8.
4. Пометун О.І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання / О.І. Пометун. – Київ, 2004. – 192 с.
5. Starko A.J. Creativity in the classroom: schools of curious delight / A.J. Starko. – London, 2010. 356 p.

References

1. Andrushchenko, V.P. (2016). *Vchytel XXI stolittia: nova stratehiia natsionalnoho pedahohichnoho universutety imeni M.P. Dragomanova* [Teacher XXI століття: new strategy of the national teacher's university M. Dragomanova]. *Vyshcha osvita* [Higher Education], no. 4. pp. 5-14 (in Ukrainian).
2. Halahuzova, Yu.N., Sorvacheva, H.V. Shtynova, H.N. (2001). *Sotsialnaia pedahohika: praktika hlazami prepodavatelei i studentov* [Social pedagogy: practice through the eyes of teachers and students]. Moscow, 224 p. (In Russian).
3. Kremen, V. (2010). *Osvita v konteksti tsyvilizatsiinykh zmin* [Education in the context of civilizational change]. *Shliakh osvity* [Education path], no. 4 (58), pp. 2-8 (in Ukrainian).
4. Pometun, O.I. (2004). *Sushasnyi urok. Interaktyvni tekhnolohii navchannia* [Modern lesson. Interactive Learning Technologies]. Kyiv, 192 p. (In Ukrainian).
5. Starko, A.J. (2010). *Creativity in the classroom: schools of curious delight*. London, 356 p.

В статье рассмотрены методологические и дидактические возможности педагогической практики во время профессиональной подготовки будущих специалистов начального образования к развитию креативных способностей младших школьников. Определены интерактивные техники и творческие виды деятельности, которые влияют на способность студентов применять полученные знания во время подготовки к преподавательской деятельности и развития креативных способностей младших школьников в учебно-воспитательном процессе.

Ключевые слова: профессиональная подготовка будущих учителей начальных классов, педагогическая практика, креативные способности, младшие школьники.

The article deals with the methodological and didactic possibilities of pedagogical practice during professional training of future specialists in elementary education to form creative abilities of junior schoolchildren. Interactive techniques and creative activities are determined. They influence the ability of students to apply their acquired knowledge during the preparation for teaching activities and for formation of creative abilities of junior schoolchildren in the educational process.

Key words: professional training of future teachers at elementary school, pedagogical practice, creative abilities, junior schoolchildren.

Одержано 15.01.2018.